

Limbajul carceral

Stefan, Bruno

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Stefan, B. (2015). Limbajul carceral. *Probation Junior*, 5(2), 157-171. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-53855-2>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Free Digital Peer Publishing Licence zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den DiPP-Lizenzen finden Sie hier:
<http://www.dipp.nrw.de/lizenzen/dppl/service/dppl/>

Terms of use:

This document is made available under a Free Digital Peer Publishing Licence. For more Information see:
<http://www.dipp.nrw.de/lizenzen/dppl/service/dppl/>

Limbaajul carceral

Bruno ȘTEFAN⁵⁵

Departamentul de Formare pentru Cariera Didactică
și Științe Socio-Umane
Universitatea "Politehnica" București

Articolul prezintă caracteristicile limbajului folosit în penitenciare de angajați și de deținuți. Există un limbaj non-verbal, gestual, care este învățat de cele două categorii sociale prin imitație în procesul de interacțiune cotidiană. Și există două tipuri de limbaj verbal – unul oficial și altul secret, argotic. În universul carceral cele trei limbaje se întrepătrund, nefiind posibil unul fără celelalte. Pentru a înțelege funcționarea unei instituții totale, înțelegerea limbajului este esențială, căci el este vital pentru fluxul interacțiunilor umane, pentru înțelegerea și funcționarea normelor formale și informale, pentru interiorizarea valorilor celor două categorii sociale.

Introducere

Fiind un ansamblu de semne, de complexe, de articulații cărora le sunt asociate diverse sensuri, limbajul are rolul de a transmite experiențele senzoriale, emoționale și voliționale ale unui individ. Limbajul condiționează modul în care oamenii văd, concep și interpretează lumea din jur, fixând gândirea în cadre corespunzătoare unei organizări taxologice a realității.

Dacă limba condiționează modul în care oamenii văd lumea, putem spune că există atâtea viziuni câte limbi o pot exprima. De aceea perspectivele asupra mediului penitenciar diferă în funcție de limba fiecărui individ care îl percepe (engleza, franceza, româna, etc.), dar mai ales în funcție de bagajul cultural care este exprimat de limba fiecăruia.

Pentru Parsons și Shils (2001, pp. 40-41) limbajul este „fundamentul culturii, întrucât el constituie cel mai general și mai elementar mecanism al comunicării și astfel al integrării sociale la nivel cultural al organizării acțiunii... Limbajul ar trebui ... să aibă o structură direct comparabilă cu structura altor mecanisme de acest fel, ... de exemplu cu moneda... pentru că limba are funcții sociale asemănătoare cu ale banilor: un mijloc simbolic de schimburi între diferitele grupuri sociale și între indivizi și ... o măsură a valorii.”

Pentru Durkheim (1995, p. 82) „este neîndoielnic că limbajul și, în consecință, sistemul de concepte tradus de el, este produsul unei elaborări colective. Ceea ce exprimă este maniera în care societatea, în ansamblul ei, își reprezintă obiectele experienței. Noțiunile care corespund diferitelor elemente ale limbii sunt deci reprezentări colective”. Există așadar posibilitatea apariției unor limbaje instituționale, corespunzătoare modurilor în care organizațiile gândesc, trăiesc și

---

⁵⁵ Adresa postală: Splaiul Independenței nr. 313, sector 6, București, e-mail: bruno.stefan.bcs@gmail.com

exprimă fenomenele din experiența proprie. Fiind prin definiție un „ansamblu de semne, de convenții sociale adoptate de corpul social pentru a înlesni comunicarea dintre indivizi” (De Saussure - Semne și limbă, în Alexander & Seidman coord., 2001, p.54), limbajul poate varia, așa cum variate sunt și simbolurile instituționale. Există un limbaj vizual, un limbaj olfactiv, un limbaj tactil, un limbaj gestual, un limbaj auditiv, precum și un limbaj vorbit, articulat. Pentru simplificare, le voi grupa pe primele 5 tipuri în categoria comunicării non-verbale, ca modalități de reprezentări simbolice, distincte de conversație – pe care o voi analiza ca pe cea mai importantă formă de conservare a simbolismului carceral.

Comunicarea non-verbală

Orice individ care vine prima dată într-o pușcărie – vizitator, arestat sau angajat – observă că oamenii locului și-au dezvoltat un sistem de comunicare gestuală, mutuală, foarte eficace: priviri cu subînțeles, ridicări din sprâncene, strâmbat din nas, scurte încruntări, semne obscene cu degetele sau cu alte părți ale corpului, bătaii din picior, oftaturi prelungi, etc. Persoanele din organizație emit semnale cu scopul de a le da de înțeles celor din jur cum doresc să fie percepute sau, cu ajutorul cărora arată ce se întâmplă cu ele sau cu alții. Aceste semnale sunt percepute de cei inițiați în mod inconștient și cu o precizie surprinzătoare. În relația cu noii veniți ele sunt chiar mai des folosite, ca formă de protecție sau de autoritate. În analiza simbolurilor penitenciare aceste „nimicuri” capătă o semnificație deosebită, pentru că ele spun multe lucruri despre instituție. Nefiind întotdeauna conștiente de ele, indivizii nu le pot suprima și nici ascunde, chiar dacă deseori doresc acest lucru, deoarece suprimarea generează stări sufletești care ar demasca această acțiune. De aceea limbajul non-verbal este mai cinstit decât sunt vorbele.

Fiecare individ emite în permanență mesaje ale corpului. Cercetătorul Albert Mehrabian (1971 apud. Ruckle 2001) a ajuns la concluzia că oamenii transmit mai mult de 90% din informații în forme non-verbale, cuvintele ocupând doar 8% din ansamblul sistemelor de comunicare. Pentru înțelegerea lor s-a dezvoltat chiar o știință: kinezica – știința gesturilor umane. Gesturile sunt definite ca „mișcări expresive ale limbajului corpului în scopul de a comunica sau de a însoți reflexii, respectiv stări și trăiri individuale. Individul folosește aceste mișcări ale corpului, în special cele ale feței și ale brațelor, pentru a-și însufleți vorbele, pentru a sublinia, slăbi, întări, înlocui sau chiar contrazice lucrurile spuse verbal” (Idem, p. 29). Încă din antichitate filozofii au arătat cum putem folosi gesturile pentru a convinge mai ușor pe cineva. Aristotel a scris chiar o lucrare „Retorica”, în care a arătat că limbajul non-verbal este cel puțin la fel de eficace ca cel verbal, deoarece se adresează unui nivel foarte scăzut al conștientului, gesturile fiind astfel greu sesizabile, chiar și atunci când sunt examinate și analizate cu atenție.

Cercetătorii au identificat mai multe canale non-verbale: expresiile faciale, mișcările corpului, accentul și timbrul vocii, aspectul exterior (ținuta și îmbrăcămintea), atingerile, etc.

După Leathers (1986) fața este cel mai important izvor de informații, pentru că expresiile faciale sunt numeroase și dau naștere la o lume întreagă de diferențe în perceperea înțeleșurilor. În general oamenii tind să evalueze personalitatea celorlalți în funcție de figura lor, considerând, de exemplu o persoană cu fruntea înaltă ca fiind inteligentă, una cu buzele subțiri ca fiind conștiincioasă, una cu ochii apropiați ca fiind mai puțin inteligentă, etc. Pe baza explicațiilor date de frenologie s-a dezvoltat în criminalistică o teorie celebră a lui Cesare Lombroso, care spunea că poți recunoaște infractorii după urechile clăpăuge, fruntea teșită, nasul borcănă, ochii ieșiți din orbite și apropiați, etc.

Expresiile faciale transmit înțeleșuri variate: dezgust, fericire, interes, supărare, nedumerire, dispreț, uimire, furie, hotărâre, frică, teroare, ură, aroganță, reflexie, prostie, amuzament, etc.

Ochii joacă un rol important în comunicarea non-verbală, deoarece circa 80% din impresiile senzoriale ale unui individ sunt înregistrate prin intermediul ochiului. Putem recunoaște imediat mesajele pe care le transmit, dacă privirea ochilor este blândă, catifelată, pătrunzătoare, dură, goală, absentă, sticloasă, blazată, fulgerătoare, scânteietoare, prietenoasă, strălucitoare, evitantă, îndrăgostită, etc.

„Pe nou veniții îi recunoști ușor. Primul indiciu erau ochii. După câteva luni își pierdeau strălucirea, deveneau mohorâți, părând acoperiți de o a treia pleopă, care nu lăsa să răzbătă în afară nici un gând, nici o senzație. Reci și tăioși, păreau să aparțină mai degrabă unei reptile supuse numai propriilor instincte ancestrale – foame, teamă, pândă, ură. Își estompau funcțiile dobândite de-a lungul anilor, rămânând numai porți de înregistrare a imaginilor. Rareori când se depăna câte o poveste – căci povești rămăseseră toate de-acum – despre cei rămași acasă, despre trupuri îmbietoare de femei sau despre științele lor ascunse, despre case și agoniseala de-o viață, ochii își recăpătau pentru o clipă strălucirea, redeveneau vii, participând la trăirile interioare ale ascultătorilor. Povestea se termina și diamantele efemere redeveneau opace, substanță amorfă în deșertul nefericirii. Simple mașini de socotit, ochii aceia, mașini de calcul fără sentimente, știau exact câte zile, câte luni, câți ani mai sunt de răbdă. Se închideau exteriorului pentru a lăsa loc visului. Mascau permanenta dedublare a individului, erau armă și scut, custozi ai vieții libere, filtru și opreliști în fața unei lumi din afara timpului.” (Bozîntan 2001, p. 65)

Perceperea și comunicarea cu cei din jur se face în funcție de gradul de deschidere a ochilor. Există o paletă foarte largă, de la privirea holbată, atotcuprinzătoare, până la pleoape închise, menite să asigure liniștirea și ecranarea față de stimulii mediului, sau la ochii înlăcrimați, ca expresie a suferinței datorată neputinței.

Poate că cel mai frecvent este observată în închisoare privirea scurtă, care fixează individul arătându-i acțiunea pe care trebuie să o execute. Ea corespunde unei stări de concentrare, unei strategii și planificări. „Aruncată” rapid, rigid, ea este expresia relațiilor de autoritate dintre indivizi. Psihologul Mihael Argyle (apud. Ruckle, 2001) de la Universitatea Exeter a măsurat durata contactelor vizuale dintre indivizii din penitenciar. Rezultatul măsurătorilor sale a arătat că două persoane care sunt împreună se privesc în ochi între 30 și 60% din timpul total

petrecut în comun. Dacă acest interval depășește 60% înseamnă că există sentimente foarte puternice între cele două persoane, cum ar fi dragostea sau ura. Între cadre și deținuți, timpul privirii ochi în ochi se reduce în medie la 20%, restul fiind priviri paralele, de sus în jos sau de jos în sus, laterale sau fixate pe un obiect apropiat.

Nasul și gura transmit și ele mesaje non-verbale importante. Nările deținuților se umflă de fiecare dată când un „căutat” se întoarce de la vizită cu pachete, diagnosticând exact valoarea bunurilor alimentare ce pot face obiectul unor apropiieri. Strâmbăturile din nas în fața meniului semnifică neplăcere, indispoziție, jenă, aversiune, silă, dezgust sau scârbă. Gura și buzele transmit senzații de degustare, savurare, protest, îngrijorare, tristețe, etc. „Zâmbetul onest, caracterizând prietenia sau acceptarea unei idei, dispărea și el. Buzele erau strânse, uscate și palide. Uneori se schimonoseau în câte un simulacru dus până la jumătate, repede părăsit” (Ibidem). Din cele 18 tipuri de zâmbete identificate de Paul Ekman (apud. Ruckle 2001, p. 150) întâlnim frecvent zâmbetele artificiale, amare, chinuite sau rânjetele care, dezvelind „dinții-arme”, arată celuiilalt poziția de atac. Sau râsul prostesc arătând obrăznicia, viclenia, răutatea, batjocura.

Capul plecat este poziția adoptată în relațiile cu orice autoritate, fiind expresia omului supus, lipsit de voință, de elan și de speranță. Orice autoritate va încerca să aducă critici unui cadru sau unui arestat va constata imediat cum capul acestuia se pleacă resemnat, fără să opună rezistență, fără să-și exprime opinia. Această umilință, însoțită de datul din cap afirmativ, este înlocuită, odată dispărută autoritatea din câmpul vizual, de o înălțare a capului, ca un semn al creșterii sentimentului propriei valori.

Expresia de umilință a capului e completată și de tunsoarea obligatorie. Deși oficial, fiecare individ este liber să aibă ce frezură dorește, în realitate toți deținuții și toți angajații au părul tuns scurt, uneori ras. Iar în discuțiile neoficiale, au scos chiar poze care demonstau că înaintea intrării în instituție, aveau părul lung. Supunerea în fața autorității instituției are loc și printr-un proces de mutilare a personalității anterioare.

Umerii subliniază și ei anumite semnale. Aduși înainte, arată închiderea în sine, resemnarea și slăbiciunea. Trași în sus, exprimă amenințarea, forța și autoritatea. Ridicați și coborâți, arată îndoiala sau indiferența.

Numai mâinile par să iasă din starea de resemnare, căpătând uneori o voiciune. Când renunță la poziția de umilință impusă în fața celor mai puternici, cu mâinile lipite de corp sau duse la spate, intră într-o activitate vivace. Viteza mișcărilor lor poate fi observată cel mai bine la jocurile de cărți, când prestidigitația face să apară din neant un al 5-lea as, sau când reușesc să subtilizeze din pachetele deținuților diverse bunuri. Mâinile sunt „uneltele” de învățare a carierei infracționale, făcându-se adevărate „meditații” cu cei neinițiați, pentru a învăța deschiderea oricărui lacăt, a oricărei uși, pentru a șterpeli din buzunare diverse bunuri. Și tot ele transmit fulgerător mesajele de autoritate, când lovesc năpraznic în locurile cele mai dureroase, dar fără a lăsa semne. Iar degetele exprimă singure gesturi, de regulă obscene, fără ca restul mâinilor să-și aducă vreo contribuție.

Aduse în podul palmei, ele semnifică iminenta bătaie, pumnul strâns fiind expresia agresivității și furiei.

Corpuri inexprsive, uniforme, se deplasează dintr-un loc în altul în incinta penitenciarului, într-un ritm impus parcă din afară, de o voință exterioară persoanelor aflate între ziduri. Mersul mărșăluit, cadențat și-a pierdut în ultimii ani din valoare, iar demilitarizarea l-a trecut în desuetudine, deși nu de puține ori mai pot fi observate picioare răpăind pe asfaltul pușcăriei în tactul ținut de un conducător de coloane: „cadență, marș!”. Rămășițele unei viziuni militarizate a instituției pot fi văzute în mersul cu trunchiul țeapăn, dar cu picioarele târâte. Această inadecvare a ținutei atrage atenția prin falsa preocupare pentru disciplină, care denotă și o dorință de impunere, ce frizează înfumurarea.

Într-un mediu în care statul degeaba, trândăvia în pat sau pe scaune apar pentru unii ca o formă de dispreț pentru rangul sau poziția lor, sunt deseori văzuți deținuți și cadre stând toată ziua în picioare, poziție extenuantă, care presupune o balansare permanentă a corpurilor de pe un picior pe altul, sau sprijinirea de diverse obiecte înconjurătoare (ziduri, margini de pat, mese, etc.). „Începusem să deprind tehnica plimbărilor nesfârșite. La Zoo văzusem leul parcurgând de sute de ori, cu pas egal, netulburat, distanța dintre gratii. De la geam la ușă, de la ușă la geam, itinerar unic pe culoarul dintre paturi. Pașii se succedau ritmic, mâinile le țineam la spate și nu încercam să mă gândesc la nimic. Dacă mă gândesc la pedeapsă înnebunesc [...] Cu timpul începi să faci economie de mișcări și de vorbe, instinctul de conservare îți însuflă dorința de hibernare. Vrei să te culci și să dormi, să dormi și să nu mai știi nimic și să te trezești în ziua eliberării ca dintr-un vis urât” (Bozîntan 2001, p. 86 și p. 66).

Corpurile intră deci în rolurile instituționale impuse. Modurile de comportare pretinse indivizilor în organizație trebuie să exprime poziția socială care le este atribuită indivizilor. Uneori corpurile nu sunt în concordanță cu rolurile impuse, iar „ieșirea din rol” atrage sancțiuni. Asumarea unor poziții nu este benevolă. „Dacă m-ai vedea în viața privată...”, „eu sunt cu totul altfel afară...”, „nu mi-aș fi imaginat vreodată că ajung așa...” sunt afirmații pe care le rostesc deopotrivă cadrele și arestații, ca formă de recuperare a unei demnități umilite.

Cine stabilește totuși comportamentele indivizilor în aceste organizații? Sociologii spun că ele au fost stabilite doar în mică parte prin consens, de regulă fiind impuse cultural. Unele comportamente se impun datorită voinței puternice a anumitor indivizi, care ajung repede conducători și care impun anumite atitudini specifice. Cei mai mulți oameni se supun însă prescripțiilor impuse cultural, uneori chiar normativ, adaptându-și gesturile, ținuta, atitudinea rolurilor ce le-au fost atribuite într-un mod ce nu ține cont de voința lor. Teama de ridicol, de sancțiuni și frica de necunoscut contribuie la adoptarea cu succes a comportamentului cerut, ceea ce generează uneori chiar o mulțumire interioară. Se ajunge în acest fel la „penitenciarizarea comportamentelor”, la „homo carceralus” – forme ale personalității exemplare, identificate total cu instituția, întâlnite la cadrele care nu mai pot părăsi pușcăria pentru un alt loc de muncă, deși nemulțumirile față de salariu sau de alte forme de recompensă sunt mari,

precum și la deținuții care devin total inadaptați lumii libere, căutând parcă, cu orice preț, revenirea în închisoare.

Însușirea unui limbaj corporal impus se face și prin vestimentația indivizilor. „Învelișul textil” are menirea de a mări valoarea rolului și nu a „conținutului”. Expresia „haina face pe om” spune că îmbrăcămintea definește personalitatea oamenilor. Într-un mediu în care originalitatea este un păcat și atrage pedepse severe, hainele oficiale au rolul de depersonalizare și de masificare. Ținuța obligatorie devine una grosolană, nepotrivită ca mărime și croială (mai ales pentru deținuți), deseori veche și de același tip pentru toți, în culori degradante: cenușiu cu maro. Voi vorbi în alt capitol despre estetica urâtului vestimentar. Important este aici să subliniez că asumarea culturii penitenciare, deci a comportamentelor cerute, este facilitată de uniforme obligatorii în contactele oficiale. Iar aceste uniforme simbolizează o filozofie a pedepsei de tip totalitar.

Limbajul oficial

Modalitatea cea mai importantă de conservare a universului simbolic este conversația. Definită simplu ca o formă prin care oamenii vorbesc între ei, conversația are rolul de a explica fenomenele, lucrurile și procesele din mediu și, în același timp, de a le modifica continuu. Prin conversație sunt eliminate anumite segmente ale realității și întărite altele, ea având funcția de a „lămurii prin vorbe”, punând în discuție diverse atribute ale lumii. Această lămurire este una ordonatoare, structurând și creând ierarhiile. Prin aceasta, limbajul capătă un caracter de obiectivizare.

Cuvintele nu numai că desemnează lucruri, dar devin ele însele lucruri. Etichetați ca „paraziți”, „gunoaie”, „păduchi”, „trântori”, „scursori”, deținuții devin astfel păduchi și gunoaie și sunt tratați ca atare. Limbajul camuflează, mistifică sau schimbă realitatea în funcție de interesul utilizatorilor și de poziția lor socială. Când reduc persoanele la obiecte sau lucruri, oamenii o fac din dorința de a avea de-a face cu obiecte și nu cu oameni. Utilizând adjectivele, ei conferă anumitor persoane un rang inferior sau superior. Încărcătura simbolică a cuvintelor are puterea de a afecta indivizii, atât mental, cât și fizic. Ele pot distruge, dar și crea legături între indivizi. În jurul unor cuvinte ca „liberare”, „decret” sau „grațiere” se crează rapid solidaritatea între deținuți, la fel cum cadrele sunt mișcate la unison de cuvinte precum „primă”, „program scurt” sau „delegație”.

Conversația decupează secvențe din realitate și o reconstruiește după alte legi. Și aceasta deoarece fiecare individ are anumite „hărți”⁵⁶ mentale sau lingvistice, percepții interne sau concepții despre anumite lucruri și fenomene. Ca o conversație să se desfășoare corect, trebuie ca hărțile partenerilor de discuție să coincidă, să se refere la același fond comun de idei. Cu cât oamenii petrec mai mult timp împreună, cu atât aceste hărți devin tot mai asemănătoare. „Noi comunicăm imagini motivate, cadre locale de simțire. Toate descrierile sunt

⁵⁶ Termen folosit de Alfred Korzybski în *Science and Sanity* și preluat de Larson, C.U. (2004). *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*. Iași: Ed. Polirom, pp. 122-123.

parțiale. Noi nu rostim chiar adevărul; fragmentăm pentru a reconstrui alternative dorite, selectăm și evităm. Nu afirmăm ceea ce există, ci ceea ce ar putea să fie, ceea ce am putea înfăptui, ceea ce compun ochiul și amintirea. Intenționalitatea umană se strecoară și structurează orice expresie umană, tulburând ordinea limbajului... Limba este principalul instrument al refuzului omului de a accepta lumea așa cum este” (Steiner 1983, p. 269).

Percepția comună asupra realității crează și o limbă comună. Ea se constituie prin continuitate și coerență, dar și printr-o aparență de verosimilitate (necesară dispariției îndoielii). În multe instituții dialogurile dintre membrii ei par de neînțeles celor din afară, pentru că fac referiri la situații numai de ei știute și definite într-un anumit mod. Limba comună îi face pe oameni să vadă realitatea din anumite unghiuri și cu anumite semnificații. „Limitele lumii mele sunt limitele limbii mele”, spunea Wittgenstein. Cu cât o instituție este mai închisă, cu atât discursul ei oficial este mai sărăcăcios. Slabul contact cu lumea din afară crează de fapt două limbaje: unul oficial și unul neoficial.

Ceea ce caracterizează limbajul oficial al instituției penitenciare este utilizarea strategică a ambiguității. Exprimarea vagă, generală sau neclară este făcută cu scopul de a permite cel mai înalt grad posibil de experiență comună sau identificare. Nivelând, aducând la același numitor comun toate situațiile posibile, limbajul oficial șterge cu buretele acele cazuri specifice care pot pune în discuție ordinea instituțională. Ambiguitatea se crează prin juxtapunere sau combinare de cuvinte și fraze în modalități uimitoare sau prezentând problemele dintr-o perspectivă nouă. Bunăoară, sintagma „responsabilitatea față de societate” a pușcăriei anulează toate abuzurile petrecute în interiorul ei, devenite total ne semnificative prin comparație cu acest mărș și convingător țel. În acest fel, întreaga complexitate a problematicei penitenciare este redusă la formule curățate de nuanțe, simple clișee verbale ușor de reținut și de memorat.

A considera limbajul oficial ca un limbaj de sine stătător ar fi desigur o exagerare, multe dintre elementele sale lexicale regăsindu-se în domeniul militar, în cel administrativ sau politic, de stilurile cărora îl apropie și caracterul rigid sau tendința eufemistică. De fapt, limbajul oficial, impregnat de terminologie juridico-administrativă și caracterizat prin rigiditate și conservatorism, poate fi analizat ca o variantă (primitivă) a limbajului polițienesc, apropiat foarte mult de ceea ce este cunoscut ca „limbă de lemn”⁵⁷. Aproape neinfluențat de schimbările politice și de modele lingvistice, discursul reprezentanților administrației penitenciarelor oferă paradigma poziției oficiale și autoritare, caracterizată de stângăcia organizării discursive, producătoare de ambiguități sau de tautologii neintenționate. Nu este vorba de rigiditatea firească oricărui stil tehnic, specializat, ci de aceea impusă mai ales de clișee împrumutate din alte domenii – nu pentru a denumi obiecte, acțiuni și relații specifice, ci, de multe ori, pentru a exprima raporturi generale. Majoritatea cuvintelor și a sintagmelor din această categorie continuă să alcătuiască „registru înalt” al rapoartelor și interviurilor oficiale.

⁵⁷ Termenul l-a făcut celebru pe François Thom cu cartea „*Limba de lemn*”, Ed. Humanitas, București, 1993, din care am extras câteva caracteristici care se potrivesc instituției penitenciare.

Cazurile cele mai frapante de incompatibilitate stilistică, de improprietate semantică sau de construcție sintactică defectuoasă apar pe un fundal constituit de numeroase clișee ale „limbajului de lemn” abstract și oficial: „În ceea ce ne privește, Direcția Generală a Penitenciarelor, cu întregul său personal, se consideră onorată de a depune, în continuare, în mod necondiționat, toate eforturile umane și materiale de care dispune, pentru îndeplinirea misiunilor ce-i revin, în vederea realizării procesului de reformă”⁵⁸. Unele din aceste clișee s-au dovedit foarte rezistente: ceea ce nu atrăgea atenția înainte de 1989 a apărut după această dată, pe fondul evoluției generale a limbajului public către forme mai spontane, mai puțin crispate și mai puțin automatizate, ca o formă de imobilism. De exemplu, omagiile aduse autorităților statului de care depind în mod direct („beneficiind de îndrumarea de o specialitate deosebită a Ministrului Justiției”⁵⁹) sau dorința de a-și arăta eficacitatea și modernitatea („Cu ajutorul nemijlocit al Direcției de Integrare Europeană și Euroatlantică din Ministerul Justiției, s-a intensificat cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene, factor esențial în atingerea obiectivelor asumate prin Programul Național de Aderare a României”). Toate rapoartele oficiale abundă de formulări de tipul „a-și aduce contribuția”, „în cadrul”, „pe coordonate noi”, „noua formulă organizatorică”, „în direcția sprijinirii activității” etc. Limbajul birocratic abstract, clișeizat („am desfășurat și desfășurăm o gamă variată de activități educative”, „transpunerea în viață”, „eforturile conjugate ale factorilor de resort”, „ridicarea pe un nivel superior”, „factorul om”) coexistă cu mărci puternice ale afectivității („constatăm, cu măhnire și regrete”, „în ciuda tuturor eforturilor”).

Aproape toate notele informative, rapoartele și extrasele din dosare surprind prin multitudinea de dovezi de agramatism și platitudine. E paradoxal că o instituție poate controla, în mod rudimentar, dar radical, destinele a zeci de mii de oameni anual, dar nu prea are mijloacele de a controla, ubicuu, jocul gândirii.

„E evident și ciudat, în același timp, că textele de acest tip nu sunt fundamental informative și obiective, nu sunt deci interesate în a oferi cu cât mai mare exactitate un adevăr care să slujească ulterior scopurilor propagandei, ci sunt influențate de la început de propagandă, conținând o informație deja filtrată. Astfel, persoanele care constituie obiectul cercetării sunt numite *elemente* („circa 7500 elemente, unele din ele deosebit de virulente”), *elemente periculoase*, *turbulenți*, *indivizi* și *individe*....

În limbajul oficial se poate identifica o terminologie de specialitate, alcătuită din cuvinte specifice precum: *filaj* sau *filor* și mai ales din sensurile specializate ale

⁵⁸ Citatul încheie „*Raportul privind activitatea desfășurată de Direcția Generală a Penitenciarelor și unitățile subordonate, în anul 2003*”, semnat de directorul general Emilian Stănișor, raport ce poate fi citit pe situl Administrației Naționale a Penitenciarelor: <http://anp.gov.ro>. Citatele următoare, dacă nu li se menționează altă sursă, provin din rapoartele oficiale, publicate pe site sau în paginile *Revistei Administrației Penitenciare*.

⁵⁹ Cele mai numeroase omagii constatate se pot citi în cartea „*Delincvența juvenilă*” scrisă de Emilian Stănișor, directorul general al Penitenciarelor, în 2003, Ed. Oscar Print, București, în care ministra Justiției Rodica Stănoiu și coordonatoarea acestei teze de doctorat este citată de mai bine de 100 de ori în mai puțin de 50 de pagini, într-un mod omagial.

unor cuvinte din limba comună: *obiectiv, informator, dispozitiv, relație, sursă, aparat, activ, anturaj, teritoriu, a penetra, a racola, a recruta, a reține, a infiltra, a depista*. Numeroase sunt și expresiile și sintagmele caracteristice: *a pune în lucru, a lua în plasare, rețea informativă, destrămarea anturajului, etc....*

Funcțiile limbajului oficial sunt asimilate, toate, celei informative; replici de păstrare a contactului sau de exprimare a afectivității sunt transcrise („spune că”) într-un mod uniformizator, în care fiecare detaliu e potențial relevant și nimic nu se structurează ierarhic și causal; se adaugă la toate acestea evidenta stângăcie a exprimării repetitive și nediferențiată. Descrierile sunt la fel de ciudate, atât prin terminologia și frazeologia specifică, cât și, ca mai sus, prin juxtapunerea ternă a trăsăturilor importante și a detaliilor accidentale.

Desigur, poate descoperi ridicolul unor astfel de texte doar cine reușește să uite pentru o clipă intenția și perspectiva sistemului din care ele sunt produse, ca agresiuni duse până la crimă împotriva intimității și libertății individului. „Împotriva fricii, repulsia se poate asocia, totuși, cu râsul.” (Zafiu, 2002)

Limbajul oficial este expresia blocajului limbii într-un spectru expresiv foarte îngust. Cuvintele lui nu sunt însă inocente, ci mai toate preinterpretează realitatea. După Thom (1993) există un “*imanentism axiologic*”, o prevalorizare sui-generis, un magnetism ideologic insidios, care face ca fiecare cuvânt să polarizeze predispoziții și să ne arunce, prin surplusul de sens, într-o parte sau în alta. „Cuvintele nu mai servesc la semnificare; sunt doar instrumente de selectare” (Idem, p. 50). Limbajul oficial „denunță aparențele” normalității comportamentale ale deținuților, smulgând măștile pe care aceștia și le pun pentru a-i induce în eroare pe naivii și credulii care vin în inspecție și îi aud plângându-se, invitându-i pe aceștia din urmă să se implice în aceste exerciții demascatoare.

Limbajul oficial „are grijă să amenajeze decorul în care-și clădește ficțiunile; apoi le împopoțonează cu rămășițele realității interzise. Orice limbă de lemn comportă o modalitate deschisă – limba de aparat – și modalitatea ascunsă, pe care o putem numi pseudo-limba naturală.” (Idem, p. 91).

El are iluzia prețiozității („conjugarea eforturilor pentru prevenirea oricăror tulburări în această masă eterogenă de deținuți, în calitatea lor de infractori”), dar în realitate, maimuțărește munca spiritului, simulează procesul de înțelegere și crează iluzia unei activități grele, făcută cu multă inteligență. „În fapt, gândirea legănată de toate aceste promisiuni bate pasul pe loc, dar ea nu-și dă seama”, rațiunea fiind amețită prin tactica învățării în cerc. În loc să o deschidă, limba se transformă într-un mijloc de diluare sau de ucidere a gândirii.

Substituindu-se limbii de circulație, limba oficială devine un instrument de îndocrinare, o unealtă la discreția unei instituții autoritare, care încearcă să încătușeze mintea celor care îi calcă pragul. Adoptarea limbii de lemn e facilitată de iluzia superiorității sistemului carceral. Utilizatorii ei sunt „adevărații gestionari ai dreptății”, iar această superioritate nu se discută și nu se demonstrează, fiind de la sine înțeleasă, discutarea ei reprezentând un sacrilegiu. Eșecurile reeducării sunt în acest sens datorate „acelor cadre” care nu s-au ridicat la nivelul instituției, rămânând la o mentalitate retrogradă.

Pentru psihanaliști, rădăcinile limbii de lemn trebuie căutate în copilăria celor care o impun sau o utilizează, unde s-ar descoperi numeroase sentimente de nesiguranță, frustrări, tendințe de dominanță, temeri față de haos sau nevoi ale ordinii – impuse de părinți prea autoritari. Dincolo de aceste explicații psihanalistice, limba de lemn a oficialităților s-a menținut după 1989 deoarece penitenciarele românești au fost obligate să accepte o militarizare accentuată, în ciuda tendințelor de întoarcere spre comunitatea civilă. Mii de cadre ale securității, armatei și miliției, care s-au ocupat în timpul lui Ceaușescu cu propaganda sau cu alte activități dezonorante, au fost înghițite de sistemul penitenciar. Ele nu numai că s-au adaptat rapid limbajului și așa desuet al administrației, dar l-au adus „pe noi culmi”. Datorită pozițiilor dominante pe care le-au deținut în ultimii 15 ani, ele au impus și celorlalți colegi clișeele propagandistice și ideologice pe care le-au utilizat anterior. S-a ajuns astfel, ca noii veniți în organizație, absolvenți de facultăți umaniste, să fie obligați să-și adapteze studiile unui aparat lingvistic rudimentar, dar justificativ. S-a dezvoltat astfel o limbă de lemn și în domeniile psihologiei și sociologiei, studiile referitoare la mediul penitenciar fiind de cele mai multe ori primitive, elementare, efectuate pe baza unui aparat metodologic simplist, completate cu texte plagiate din diverși autori și cu concluzii triumfaliste și auto-laudative.

Argoul penitenciar

În sens general, argoul poate fi definit ca limbajul grupurilor marginale ale societății sau ca o formă de protest lingvistic în fața autorităților totalitare. Argoul penitenciar trebuie analizat în strânsă legătură cu evoluția argoului societății libere, din care se inspiră și pe care îl dezvoltă.

Atitudinea față de limbajul argotic a trezit reacții contradictorii în lumea specialiștilor, unii laudându-i expresivitatea, vivacitatea, inventivitatea și pitorescul, dar mulți criticându-i vulgaritatea, neglijențele stilistice, oralitatea subversivă sau originile asiatice, în special cele țigănești.

Primul glosar de „jargon” a fost întocmit în Franța în 1554, pentru ca justiția să înțeleagă ce spun inculpații. Ceva mai târziu, celebrul Vidoq – tâlhar angajat de poliție – a alcătuit un dicționar de argou pe la sfârșitul domniei lui Napoleon, ce conține 800 de vocabule, care continuă să fie consultat și azi. În România, înregistrarea sa a început târziu, pe la jumătatea secolului trecut. N. T. Orășanu, în 1861, în *Întemnițările mele politice*, oferă o listă de termeni din limbajul deținuților de drept comun și din „jargonul cartofoilor de cafenele”. A preluat-o integral G. Baronzi, în 1872 în *Limba română și tradițiunile ei*, ca ilustrare pentru „limba cărăitorilor”. Termenii lor par astăzi învechiți: *lumânare* „gâscă”, *cocoană* „găină”, *barosan* „curcan”, *purcea* cu sensul de „ladă”, *ochișori* sau *ochi de vulpe* „monede de aur”, *bidiviu* „băiat, bărbat tânăr”, *chezaș* „lacăt”, *cânepă* „păr”, *zapciu* „câine” etc.

Puține la număr, studiile românești privind argoul au fost sistate odată cu instalarea comunismului la putere. „În politica lingvistică a totalitarismului românesc, argoul a fost obiectul unei ostilități permanente. Atitudine perfect

explicabilă – dat fiind potențialul său subversiv și natura sa de limbaj al grupurilor marginale – surprinzătoare doar prin ducerea la extrem. Argoul era așadar respins pentru că folosirea lui aparținea grupurilor – deopotrivă de periculoase – ale plebei (la care se sugerează și o coloratură etnică) și ale elitei; viziunea utopică a dispariției grupurilor marginale plasa argoul în categoria „resturilor” burgheze, transmise numai prin canalul insuficient ideologizat al familiei.” (Zafiu 2002)

Chiar dacă nu i se poate nega ipostaza de limbaj secret, „tehnic” (de pildă, pentru a prescrie, eliptic, obiectele și fazele unui furt sau ale unei acțiuni ilegale, ferite de indiscrețiile cercetărilor polițienești), argoul are și o altă ipostază, cea de limbaj pur expresiv, folosit din dorința de individualizare a unui grup față de altele, din spirit de frondă, de amuzament, sau de manifestare a libertății de spirit, utilizat cu precădere de tineri. Din această perspectivă argoul contribuie la înnoirea limbii comune. Cuvinte precum *fraier* sau *șmecher* au intrat deja în limba obișnuită, deși în studiile publicate prin anii '30, cei doi termeni erau incluși în vocabularele speciale, unde primeau glosări și făceau obiectul disputelor etimologice. În penitenciare, cei doi termeni desemnează categorii distincte de arestați.

Aproape toate discuțiile despre argoul penitenciar încep cu câteva exemple canonice: *mișto*, *nasol*, *gagiu* și se limitează, uneori, la acestea, dacă nu continuă cu alte câteva, din același registru civil: *marfă*, *nașpa*, *meseriaș*, *bengos*, *valabil*, *vrăjeală*, *trombonist*, *băiat de băiat*, *băiat de cartier*, *trotilat*, *a se da rotund*, *a zemui*, *venit cu pluta*, *fiul ploii*, *e groasă*, *măcăne* etc.

Oficialitățile continuă și astăzi să considere limbajul deținuților ca un limbaj artificial, forțat, împestrițat, ca un microb în corpul limbii române. În realitate, el reprezintă un caz tipic de spontaneitate naturală. Fiind un limbaj al interzișilor, el desemnează și acele obiecte, lucruri și situații interzise. De pildă, cele legate de sexualitate – subiect tabu pentru autorități, dar bogat exprimat de deținuți. Organele sexuale și activitățile sexuale ocupă un loc distinct în argoul penitenciar, datorită multitudinii semantice și coloraturii expresive. De exemplu, sexul femeii e numit: *scoică*, *bijhoc*, *ghioc*, *mingeac*, *tarabă*, *zgaibă*, *muscă*, *bubă*, *blană*, *fântână*, *jos*, *găoace*, *fofoloancă*, *locul sfânt*, *fagure*, *prapure*, *crin*, *omidă*, *târțiță*, *pițipoancă*, *crăpătură*, *păsărică*, *miorița*, *lingurică*, *buză*, *strâmtoare*, *moluscă*, etc. Poate că unii din acești termeni au fost scoși din uz în ultima vreme, dar mai mult ca sigur că au apărut alții noi, poate chiar mai expresivi.

La, fel, argoul definește clar ierarhiile dintre deținuți, în condițiile în care limba oficială îi consideră pe toți egali, nediferențiați. Sau sistemele de comunicare și transport a lucrurilor interzise (în special termenii *caleașcă* sau *tramvai*). Aceste exemple arată că argoul se formează prin dezvoltarea de sensuri figurate. Relațiile metaforice și metonimice organizează câmpurile semantice ale argoului lăsând uneori să se întrevadă schița unui mod de interpretare a lumii.

După Zafiu (2002) „a observa, a pândi se traduce prin *a pune pleoapa* sau *a da geană*; prin substituție metaforică, *a trage cu oblonul*; Acțiunile umane sunt reprezentate prin gesturile care le compun și care detașează într-un fel părțile corpului de întregul ființei: *insul dă din buze* (vorbește) *dă pe gură* (spune), *bagă la burduf* (mănâncă), *bagă la tărtăcuță* (reține), *bagă cornu-n pernă* (adoarme)

etc. Formula care descrie intenția (personală, arbitrară) într-o transpunere corporală – *așa vrea mușchii lui* – a intrat în uzul familiar. În furt, mâna poate deveni un agent autonom: transpunerea metonimică operează ironic o eliberare de realitatea actului, ca în expresia *a o scăpa la găleată* (= a fura dintr-un buzunar). Furtul, înșelarea, agresiunea sunt normalizate stilistic prin folosirea termenilor profesionali generici – *a opera, a lucra, meserie, mecanic (de buzunare)* – dar și prin neologisme eufemistice încă mai elegante: *a anexa, a achiziționa, a anticări, a completa* (= a fura); *a articula, a demonta* (= a bate); *album* (= cazier), *universitate, academie* (= închisoare) etc. Există chiar un vocabular tehnic tradițional, care rămâne destul de obscur, fie că desemnează specializări (*borfaș, găinar, caramangiu, şuț, panacotist, bilaitor, cocofic, pisicar, maimuțar, ploscar, șmenar, springar*), fie că descrie obiecte vizate (*coajă, mușamat, mort, panacot* – toate sinonime pentru „portofel”), locul lor (*la căldură, la prima, la primărie* – indicând locul buzunarului), instrumentele furtului (*pontoarcă* – tip de cheie universală atestată de Orășanu 1860, numită la fel și azi).... O bună parte a lexicului argotic cuprinde referiri la limbaj: ca tehnică a înșelării (*a vrăji, a cobzi, a cobzări, a iordăni, a duce cu papagalul, a băga texte*), ca act – condamnat – de denunțare (*a sifona, a prădui, a cânta, a sufla, a ciripi*), ca practică a ironizării (*a face caterincă, a face caragață, a lua la mișto...*). (Idem)

Comunicarea argotică izbucnește așadar spontan, afirmându-se dintr-o necesitate de apărare, de avertizare, de diversiune sau de divertisment. Pentru Astaloș (2002, p. 257) „argoul este reflexul nesupunerii, este un act nemărturisit de revoltă. De-asta (sau și de asta) puterile totalitare se încrâncenează să sufocă acest agent periculos al nesupunerii: argoul”. El crează un sentiment de familiaritate și complicitate, compensând banalitatea limbajului oficial prin producerea de surprize lexicale. Prin marea lui putere de a lua în glumă sau de a ironiza autoritatea, o face pe aceasta mai ușor de suportat unor oameni asupra cărora ea se manifestă violent.

Argoul nu este limbajul delincvenților, așa cum îl caracteriza un procuror criminalist (într-un interviu cu titlul „Să nu uităm că argoul este limbajul delincvenților!”, în *SLAST* nr. 34, 1982, pag. 4). El este creația acelor grupuri sociale care au reprezentat pentru autoritățile statului un pericol în anumite perioade și care le-a marginalizat, le-a persecutat și arestat și pe care a vrut să le facă să dispară. La lexicul argotic au contribuit după 1948 mai ales intelectualii și orășenii. „Pentru a intra în tainele vorbirii paralele trebuie să ai rădăcinile bine înfipte în pavajul metropolei sau al orașelor și zonelor portuare... Argoul nu este nici «limbaj secret al rău-făcătorilor», nici «frazologie particulară» și nici «signum social», cum au crezut lingviștii celor 200 de ani de cercetare sistematică a acestui tip de comunicare. El este, pur și simplu, o emanație a creației poetice. Când pătrundem în nobila lui mecanică de substituie de sens și când învățăm să o mânuim, argoul ni se înfățișează simplu și elegant ca marile teorii ale matematicilor moderne, revigorate ciclic de poezia imaginarului științific... Argoul este o formă de ucenicie a libertății”. (Idem, p. 285)

Pentru mulți specialiști, cei mai numeroși termeni argotici sunt de origine țigănească, iar această conotație etnică este suficientă pentru a justifica atitudinea

disprețuitoare și peiorativă la adresa celor care îl utilizează. În parte adevărată originea țigănească a unor cuvinte, ea nu este însă singura, căci, fiind o limbă dinamică și anti-oficială, ea a împrumutat foarte multe cuvinte și expresii din alte limbi sau a repus în circulație termeni demult uitați. În acest sens, limba turcă a contribuit și ea semnificativ la îmbogățirea repertoriului argotic, ba chiar și a limbii române, căci, în pofida tentativei unor filologi naționaliști precum George Călinescu sau George Pruteanu, de a diminua influența turcească asupra limbii române, numai în Dicționarul Explicativ al Limbii Române se întâlnesc câteva mii de cuvinte turcești. Iar termeni precum *alișveriş*, *ciubuc*, *gagiu*, *cacialma*, *chiolhan*, *haleală*, *sarma*, *acadea*, etc. nu sunt specifici numai deținuților, fiind intrați demult în vorbirea curentă. La fel, germana a adus și ea un aport argoului românesc, prin termeni precum: *fraier*, *șpil*, *țais*, *șmen*. În general primele introduceri în circulație a cuvintelor și expresiilor străine (în special provenind de la popoarele învecinate, dar mai recent și din limbile engleză și italiană) s-au realizat pe cale orală, familial-argotică și doar intensă lor circulație a făcut posibilă asimilarea românească a unora (Alți termeni, deși intens utilizați: *marfă de marfă*, *băiat de băiat*, *nașpa*, *bengos*, *enșpe*, *j`de mii*, etc. nu reușesc să treacă granița oficializării lingvistice, fiind considerate sărace în conținut, cu nuanțe marcate doar de intonație și context).

Utilizarea argoului presupune anumite abilități; el se învață, se exersează prin variații, prin jocuri de cuvinte, prin ambiguități. Întrecerea în „poante”, sinonimii și formule cu dublu înțeles pare esențială pentru apartenența la comunitatea deținuților; e oricum un criteriu pentru dobândirea unei superiorități între arestați. („Mormânt. Mă știți pe mine că umblu cu «jetul»? Eu n-am să vă «sifonez» niciodată, cu toate că m-am gândit că dacă «mă dați în primire», s-ar fi putut să-mi «golesc gușa»“).

Pentru a-și păstra funcția de limbaj secret, el se reînnoiește permanent. Când termenul *crocodil* ce desemna telefonul mobil a fost aflat de oficialități, s-a produs imediat înlocuirea lui cu *aligator*. Această mobilitate lingvistică are o rapiditate de difuzare neîntâlnită în alte medii. Prin dese mișcări de deținuți de la o pușcărie la alta, termenii devin naționali, fiind întâlniți în întreg sistemul penitenciar. De plidă, *jet* sau *sifon* sunt cuvinte care identifică turnătorul în orice închisoare. Iar *caleașca* e un mijloc de comunicare și de transmitere a bunurilor, desemnând în fapt o pungă Billa sau Metro în care se pun *exhivele* (bilețelele) sau țigările, cafeaua, bananele, deodorantele, băutura, hainele sau orice altceva ce poate fi transportat cu *tramvaiul* (sfoara ce leagă două celule între ele).

Există însă și particularități locale, termeni întâlniți doar în anumite pușcării. La Penitenciarul Timișoara, de exemplu, *hidrant* este cuvântul folosit pentru a nominaliza un polițist sau un gardian discret; *bomboana* înseamnă cheie, *otita* - telefon mobil, iar *celularul* este o încăpere de mici dimensiuni. *Ariel* este deținutul care fură lucruri de la colegii de detenție. *Elev* se traduce prin polițist, *școala*, prin pușcărie sau poliție, după caz. I se spune *albalux* deținutului care, obligat, spală rufele altuia. După cazarea în celulă, orice nou deținut este întrebat automat *câți metri are pe factură*, altfel spus, câți ani de detenție a primit. Când deținuții aud formula *ochi roșii*, știu că în zonă urmează să apară comandantul închisorii.

Aproape toți angajații de la niveluri inferioare (gardieni, mascați, psihologi, ofițeri) ajung să cunoască acest limbaj și să-l folosească atunci când vorbesc cu deținuții, revenind la limbajul obișnuit în relațiile dintre ei și la cel oficial în relațiile cu reprezentanții altor instituții.

E cert că argourile se caracterizează în primul rând prin lexic, în vreme ce la nivel sintactic prezintă trăsăturile generale ale limbajelor predominant orale: o sintaxă populară simplă, cu discontinuități, elipse și redundanțe. cu evaziuni lexicale, cu poetică substitutivă și cu ingeniozitate sintactică. Fără înțelegerea faptului că înjurăturile – și în special trimiterile la origini – sunt elemente definitorii ale limbajului deținuților, nu va putea fi reconstituită cu succes viața cotidiană din închisori. Toate acele *facu-ți* și *dregu-ți* sunt la locul lor, firești și necesare comunicării instituționale, ca și amenințările, jignirile, adresările peiorative și alte apelative de aceeași teapă – care sunt pe deplin justificate și indispensabile.⁶⁰

Concluzii

Limbajul folosit de angajații penitenciarelor și de deținuți reflectă anumite viziuni despre societate și despre rolul închisorilor. Acest limbaj este de multe ori fals, ascuns, înșelător. Descifrarea lui trebuie făcută pe mai multe paliere: pe de o parte trebuie cunoscute caracteristicile limbajului non-verbal (gesturi, priviri, semne, mișcări ale trupului, ținută, timbrul vocii, oftaturi, etc.), pe de altă parte trebuie înțelese mecanismele limbii de lemn ale oficialităților și ale argoului folosit în comunicarea uzuală. Datorită frecvențelor schimburi de deținuți de la o închisoare la alta, limbajul carceral s-a generalizat în întreg sistemul punitiv românesc. Existența unui limbaj carceral contribuie la dezvoltarea unui univers care creează norme și valori care îi determină pe membrii lui să simtă, să gândească, să se exprime și să acționeze în anumite feluri, neobișnuite pentru cei aflați în afara zidurilor, dar firești pentru cei din interiorul lor.

Referințe

Administrația Națională a Penitenciarelor, (2003). *Raportul privind activitatea desfășurată de Direcția Generală a Penitenciarelor și unitățile subordonate, în anul 2003* - <http://anp.gov.ro>

Alexander, J.C. & Seidman, Steven coord. (2001). *Cultură și societate*. Iași: Ed. Institutul European.

Astaloș, G. (2002). *Pe multe de șuriu. Cânturi de ocnă*, București: Ed. Tritonic.

⁶⁰ Mai multe despre argou pot fi întâlnite la Mihai Avasilcăi – “*Fanfan, rechinul pușcărilor*”, Ed. Boema, Iași, 1994; Traian Tandin – “*Limbajul infractorilor*”, Ed. Paco, București, 1993; Nina Croitoru-Bobârnice – “*Dicționar de argou al limbii române*”, Ed. Arnina, Slobozia, 1996; Dan Dumitrescu – “*Dicționar de argou și termeni colocviali ai limbii române*”, Ed. Teora, București, 2000; George Astaloș – „*Utopii*”, Ed. Vitruviu, București, 1997; Anca Volceanov – „*Dicționar de argou și expresii familiale ale limbii române*”, Ed. Livpress, București, 1998

- Astaloș, G. (2002). *Pe multe de șuriu. Cânturi de ocnă*. București: Editura Tritonic.
- Bozîntan, O. (2001). *Hanul păcătoșilor*. București: Editura Muzeului Literaturii Române.
- Durkheim, E. (1995). *Formele elementare ale vieții religioase*. Iași: Editura Polirom.
- Larson, C.U. (2004). *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*. Iași: Editura Polirom.
- Leather, D.G., Eaves, M.H. (1986). *Successful nonverbal Communication: Principles and Applications*. Boston: Allyn & Bacon.
- Parsons, T. & Shils, E. (2001). *Valori și sisteme sociale, în Cultură și societate*. Iași: Ed. Institutul European.
- Ruckle, H. (2001). *Limbajul corpului pentru manageri*. București: Editura Tehnică.
- Stănișor, E. (2003). *Delincvența juvenilă*. București: Editura Oscar Print.
- Steiner, G. (1983). *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*. București: Editura Univers.
- Thom, F. (1993). *Limba de lemn*. București: Editura Humanitas.
- Zafiu, R. (2002). *Diversitate stilistică în România actuală*. București: Editura Universității București - <http://www.unibuc.ro/eBooks/filologie/Zafiu/31.htm>